

Jindřich Zdík (1126–1150). Olomoucký biskup uprostřed Evropy, red. Jana HRBÁČOVÁ, Muzeum umění Olomouc, Olomouc 2009

248 s., ISBN 978-80-87149-31-7

Je paradoxem, že olomoucký biskup Jindřich Zdík (1126–1150), jedna z velkých postav moravského středověku, se dočkal své první důstojné monografie ve formě katalogu k výstavě, kterou 24. září 2009 – 3. ledna 2010 uspořádalo Muzeum umění Olomouc a Arcidiecézní muzeum Olomouc. Publikace je tvořena souborem tematických článků, za něž se řadí příslušná část katalogových hesel. Takto řešená struktura knihy však zhoršuje orientaci v celku, neboť někdy jsou katalogová hesla společná současně i pro dvě studie, a mimoto je text často doprovázen další obrazovou přílohou.

Josef Žemlička, autor úvodního příspěvku *Jindřich Zdík – biskup, diplomat a organizátor*, vedle shrnutí dosavadních názorů ukázal četné nové či doposud jen málo sledované souvislosti. Neopominul také rozpory, které vykazují písemné prameny týkající se Zdíkova života před jeho převzetím olomouckého biskupského stolce. Upozornil rovněž na problematiku datování dvou Zdíkových listin, translační a kapitulní, u kterých nepřebírá, na rozdíl od většiny dalších autorů katalogu, neudržitelné datování Jana Bistrického do roku 1141, a trvá na jejich sepsání v době vlády knížete Soběslava I.

Osobností Jindřicha Zdíka jako stavebníka se zabývá Dalibor Prix. Po obecnějším úvodu poukazuje na okolnosti obnovy rotundy na Řípu; věnuje se formální charakteristice stavby, ale i symbolické rovině tohoto počínu knížete Soběslava I. Není jasné, nakolik Zdík inicioval renovaci stavby, každopádně kostelík roku 1126 vysvětil namísto pražského biskupa Menharta. Prix dále informuje o přenesení sídla biskupství od kostela sv. Petra k rozestavěnému kostelu sv. Václava, ambiciózní stavbě započaté knížetem Svatoplukem před rokem 1107, tedy v době, kdy vládl v Olomouci. Ze Zdíkovy translační listiny však vyplývá, že Svatopluk svým darem majetku v pouhé jediné moravské lokalitě, který navíc musel vykoupit od jeho stávajícího majitele, z titulu své svrchované

vlády v Praze (1107–1109) formálně jako spoluzakladatel stvrzoval založení svého mladšího bratra, olomouckého knížete Oty II. Prix se věnuje formální analýze jak celku, tak jednotlivých kamenických fragmentů a z toho vyplývajícím teoriím, kterým, jak sám přiznává, předchází řada nedořešených otázek. Za nejdůležitější počín olomouckého metropolitou jako stavebníka považuje založení tzv. Přemyslovského či biskupského paláce, neuvažuje (v duchu J. Bistrického) o možnosti, že Zdík od knížete Václava († 1130) převzal k dokončení nejen kostel sv. Václava, ale i nedostavěné objekty Otou II. (spolu se Svatoplukem) založené kolegiální kapituly, již Zdík proměnil na biskupskou a rozšířil počet jejích kanovníků na 12, jak to vyplývá ze zmíněných písemných pramenů (srov. Pavel Bolina, *K interpretaci a datování Zdíkových listin*, Český časopis historický 97, 1999, s. 273–292).

Pozoruhodné je Prixovo řešení problematiky archeologickým výzkumem (2001–2002) zjištěných základů drobné stavby s půlkruhovou apsidou, kterou nově interpretuje jako kapli v severním křídle transeptu. Autor dále otevírá problematiku možného působení původních kameníků pracujících ještě na knížecí bazilice sv. Václava, na druhé straně předpokládá hypotetické kontakty kameníků s malíři biskupského skriptoria. V tomto ohledu lze souhlasit spíše s názorem Pavla Černého (*Iluminované rukopisy Zdíkova skriptoria*), jenž popírá přímou souvislost mezi sochařským a iluminátorským dekorem. Podobnost je podle něj jen obecné povahy, založená na poplatnosti dobové románské estetiky.

O vysoké úrovni olomouckého stavitelství Zdíkova věku svědčí vedle celkové koncepce staveb i mistrné zpracování detailu, což dokládají i prezentované artefakty s katalogovými hesly zpracovanými Janou Hrbáčovou. Mezi dochovanými drobnějšími fragmenty dominují tři figurální reliéfy (kat. č. 42–44), jejichž zpracování se ujal Pavol Černý. Za pozornost stojí především jeho nová interpretace kat. č. 44, a to oproti staršímu určení scény (akt přísahy či předání kostela sv. Václava Jindřichu Zdíkovi) jako vyobrazení Blíženců. Datace valné části fragmentů zařazených do katalogu se řídí předpokladem sepsání Zdíkových listin roku 1141 podle J. Bistrického.

Obsáhlou část publikace tvoří studie a katalogová hesla k listinám a rukopisům Jindřicha Zdíka, na nichž se podíleli Dalibor Havel

(kodikologické rozbor) a Pavol Černý (iluminované rukopisy – formální rozbor a interpretace). Nejprve D. Havel věnuje pozornost nejstarší fázi olomouckého skriptoria, již odvíjí od Bistříckého datování Zdíkových listin, přitom však připouští vznik nejvýznamnější památky pocházející ze skriptoria, tzv. kolektáře, již na sklonku třicátých let 12. století. Starší původ této cimelie Havel spojuje s její benediktinskou proveniencí, pro níž má několik zásadních argumentů. Jimi se stručně zabývá v další věnované klášteřu Hradisko, přičemž odkazuje na svou chystanou monografii o rané fázi benediktinských skriptorií v Čechách a na Moravě. Třetí část studie je věnována rukopisům strahovské proveniencie vzniklým v období po Zdíkově nuceném odchodu z Olomouce do Prahy na počátku roku 1142.

Nepřekvapí, že nákladné výzdobě rukopisů je věnováno více zájmu v samostatné studii P. Černého. Velká pozornost se upírá na notoricky známá jména dějin středověkého umění Hildeberta a Everwina, jejichž práce představují vrchol iluminátorské produkce rukopisů doby Zdíkovy. Po jejich boku lze zařadit také tzv. malíře ligatur. Díla prezentovaná v katalogové části se však vyznačují širokým kvalitativním rozptylem a nachází se zde řada průměrné a méně kvalitní tvorby. Různorodost iluminací je opravdu velká, tudíž už starší bádání konstatuje, že v případě skriptoria Jindřicha Zdíka nelze mluvit o „olomoucké iluminátorské škole“. Vedle dalších podnětných témat se Černý zabývá hledáním proveniencí a formálních vztahů rukopisů, ale i otázkou lokace zdíkovského skriptoria a hypotetickou existencí starších skriptorií na Olomoucku. Vzhledem k povaze katalogových hesel upustil Černý od detailnějších argumentací svých tezí, které hodlá zveřejnit ve dvou připravovaných publikacích.

Na význam zjišťování širšího liturgického kontextu rukopisů spojených s biskupem Zdíkem ukazuje studie Stanislava Červenky. Kromě zásadních poznatků o feriálním aparátu psalteria ve známém kolektáři vychází autor z rozboru celé řady dalších rukopisů. Ve výsledku zjišťuje do značné míry pražskou diecézní tradici, z níž Zdíkův kolektář čerpal. Jedním z výstupů objevné Černého práce je rekonstrukce notace jednotlivých zpěvů psalteria. Čtvrtečním laudám a nešporám z kolektáře se pak v podání Svatomichalské gregoriánské scholy dostalo reálného provedení, jehož nahrávka na CD tvoří dech beroucí přílohu katalogu.

Stručnou kapitolu představuje text Karla Maráze k pečetím Jindřicha Zdíka. Těch se mnoho nedochovalo, proto je jim v katalogové části věnováno pouze sedm hesel: dvě velké portrétní pontifikální pečeti, tři sekretní pečeti a dvě pečeti olomoucké kapituly sv. Václava ze 13. století. Kapitula používala pečeť s vyobrazením Jindřicha Zdíka pravidelně až do 80. let 14. století, kdy byla nahrazena pečetí s postavou sv. Václava. Rozsahem rovněž nevelký, nicméně obsahově hutný text věnovali Jan Videman a Luboš Polanský zdíkovskému mincovnictví. Autoři do připojeného katalogu zařadili jedenáct mincí, ale žádná podle nich nemůže být jednoznačně klasifikovatelná jako biskupská. Je proto otázkou, nakolik a zda vůbec Zdík využil mincovní privilegia, která mu byla udělena ve 40. letech 12. století. V tomto smyslu vkládají autoři určité naděje do dosud nezpracovaného nálezu mincí u Ladné na Břeclavsku se značným počtem denárů obsahujících na obou stranách nápis sv. *Václav*.

Závěrečnou část publikace tvoří kapitola *Románské umělecké řemeslo v Olomouci* z pera Josefa Bláhy, Vladimíra Brycha a Jany Hrbáčové. Zde je třeba podotknout, že katalogová část přináší řadu poprvé publikovaných artefaktů, avšak celkový charakter zde prezentovaných předmětů spadá, až na pár výjimek (mísy s rytinami „andělů“, respektive s personifikací Ctností a Neřestí, prsten s křišťálem, terakotové dlaždice), do zcela běžné produkce a s „uměleckým“ řemeslem má pramálo společného (např. ostruha, šídlo, žraločí zub). Přesto se i mezi obyčejnými věcmi nalézá několik zajímavostí a některé z předmětů podle Bláhy reflektují živé obchodní a kulturní styky Olomouce s Kyjevskou Rusí.

I když se téměř celou publikací prolíná absence nového posouzení Bistříckého datování Zdíkových listin k roku 1141, stejně jako možnost existence kapituly u kostela sv. Václava před tím, nežli z ní Zdíkův kolektář s biskupskou a zmnožil počet jejich ucnovníků, lze katalog hodnotit bezesporu kladně. Zájemce o osobnost Jindřicha Zdíka a jeho dobu se zde setká s některými novými interpretacemi i poprvé publikovanými nálezy. Také grafické zpracování se vykazuje reprezentativní formou a kvalitní obrazovou přílohou.

PAVEL BOLINA – MARTINA KUDLÍKOVÁ